

Osobna stanja građana s naglaskom na upravni postupak promjene osobnih elemenata transseksualnih i transrodnih osoba

Nikolić, Anamarija

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:783406>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
Studijski centar za javnu upravu i javne financije
Diplomski stručni studij javne uprave

Anamarija Nikolić

**OSOBNOSTI GRAĐANA S NAGLASKOM NA UPRAVNI
POSTUPAK PROMJENE OSOBNIH ELEMENATA
TRANSSEKSUALNIH I TRANSRODNIH OSOBA**

Diplomski rad

Mentor: dr. sc. Frane Staničić

Zagreb, svibanj 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Anamarija Nikolić, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu

Anamarija Nikolić v.r.

SADRŽAJ

UVOD	2
1. IDENTITETSKA ODREĐENOST	3
1.1. Spolni identitet	3
1.2. Rodni identitet	3
1.3. Odnos pojmova spola i roda	4
1.4. Pojmovi spola i roda u hrvatskom zakonodavstvu	7
2. PROMJENA SPOLA KAO PROMJENA ELEMENATA OSOBNOG STANJA	12
2.1. Zakonodavni okvir	12
2.2. Način prikupljanja medicinske dokumentacije	13
2.3. Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama	14
2.4. Standardizirani postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu	16
2.4.1. Psihodijagnostika	20
2.4.2. Endokrinološka dijagnostika i tretman	22
2.4.3. Izvješće područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad o osobnim i obiteljskim prilikama	22
2.5. Postupak promjene spola kao promjena elemenata osobnog stanja maloljetnika	25
2.6. Utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu	26
3. PROMJENA OSOBNOG IMENA TRANSSEKSUALNIH I TRANSRODNIH OSOBA	29
3.1. Zakonodavni okvir	29
3.2. Promjena osobnog imena	29
3.3. Promjena osobnog imena maloljetne osobe	31
4. PROMJENA OSOBNIH PODATAKA U DOKUMENTIMA	32
4.1. Promjena oznake spola	32
4.2. Izdavanje nove osobne iskaznice	33
4.3. Promjena oznake spola u ostalim dokumentima	36
5. PROBLEMATIKA ZAKONSKE REGULACIJE UPRAVNOG POSTUPKA PROMJENE OSOBNIH ELEMENATA TRANSSEKSUALNIH I TRANSRODNIH OSOBA	37
5.1. Pravna zaštita u slučaju odbijanja zahtjeva temeljem promjene spola odnosno života u drugom rodnom identitetu	40
ZAKLJUČAK	42
POPIS ILUSTRACIJA	49

UVOD

Iako su pojmovi transseksualnosti i transrodnosti i dalje distancirani od moralnog prihvaćanja većine građana, neizbježna je činjenica njihova postojanja pa i njihove višestruke egzistencije u posljednjih nekoliko godina suvislo tradicionalnog društva Republike Hrvatske. Tako se o promjeni spola u pravnom smislu govori već 1993. godine u okviru Zakona o državnim maticama, što je predstavljalo uvertiru u utvrđivanju postupka promjene osobnih elemenata građana u upravnom postupku transseksualnih i transrodnih osoba. Izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama (NN 76/13) 2013. godine priznaje se i zakonsko pravo na promjenu spola na temelju „života u drugom rodnom identitetu“, a od toga perioda uslijedilo je donošenje nekoliko dokumenata koji su neophodni za provođenje postupka odnosno pravnu promjenu spola kao što su Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (NN 132/14), Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama (NN 59/15) i Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu (NN 7/16).

Shodno tome, u radu se definiraju pojmovi spolnog i rodnog identiteta, njihov značaj i odnos u hrvatskom zakonodavstvu te se detaljno objašnjava postupak promjene spola i osobnog imena kao promjene elemenata osobnog stanja građana uključujući i maloljetnike. Nadalje se s obzirom na izvršene promjene, opisuje postupak promjene osobnih podataka u dokumentima, primarno osobnoj iskaznici kao jednoj od najvažnijih isprava, a zatim i u ostalim dokumentima. Na samom kraju, zaključno se daje osvrt na problematiku zakonske regulacije upravnog postupka promjene osobnih elemenata transseksualnih i transrodnih osoba.

1. IDENTITETSKA ODREĐENOST

Definicija identiteta može se tumačiti na različite načine. Ona koja nam je svima poznata je da pojam identiteta označava skup značajki koje određuju posebnost pojedinca ili skupine u smislu različitosti ili pak pripadnosti u odnosu na druge pojedince ili skupine.¹ Sukladno tome, razlikujemo individualni identitet „koji daje odgovor na pitanje »tko sam ja?«, a proizlazi iz činjenica koje tvore pojedinčev životopis, koji je jedinstven i neponovljiv, te iz vlastitih iskaza o pripadnosti različitim skupinama, odnosno državljanstvu, koje čine društveni ili kolektivni identitet, svojstven ili tipičan većemu broju pojedinaca.“² Dakle, može se reći da je individualni identitet sastavni dio društvenog identiteta koji odgovara na pitanje »tko smo mi?«, a može biti spolni ili rodni, dobni, seksualni, rodbinski, jezični, vjerski, nacionalni, regionalni, klasni, profesionalni, organizacijski, klupski, politički, tradicionalni, moderni, itd.³ U ovom radu naglasak je stavljen na spolni i rodni identitet koji se objašnjava u nastavku rada.

1.1. Spolni identitet

„Spolni identitet obuhvaća spol, kao biološku odrednicu i rod kao društvenu nadgradnju, tj. obilježja ili uloge koje određeno društvo veže uz ženski i muški spol, ali koje su neodvojive od biološkog spola i binarne podjele ljudskih bića na žene i muškarce.“⁴ Dakle, njegova osnovica je biološko svojstvo koje obuhvaća subjektivni doživljaj čovjeka kao spolnog objekta, a uzimajući u obzir ženski i muški spol može se reći kako se spolni identitet očituje isključivo u dimorfnom obliku.

1.2. Rodni identitet

Prema Pojmovniku rodne terminologije prema standardima Europske unije navodi se da: *„Rodni identitet podrazumijeva vlastito rodno određenje i izražavanje, koje ne mora nužno ovisiti o spolu koji je upisan rođenjem, dakle rodni je identitet neovisan o biološkom spolu osobe.“⁵*

¹ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr, 14. travanj 2023.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Rupčić, Danijela, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, Crkva u svijetu, vol. 53, 2018., br. 2, str. 175.

⁵ Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije, https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/bibliotekaona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf, 14. travanj 2023.

Laički rečeno rodni identitet predstavlja subjektivni doživljaj svake osobe o svome rodu, koji može i ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, uključujući i osobni doživljaj vlastitog tijela (koji, ako je slobodno izabran, može obuhvaćati promjenu tjelesne pojave ili funkcije medicinskim, kirurškim ili drugim putem) i drugačije izražavanje roda, uključujući ponašanje, odijevanje, govor, frizuru, govor tijela, tjelesna obilježja i/ili ostala vanjska obilježja. Time se upućuje na činjenicu da danas više ne postoji samo rodna binarnost⁶ kao tradicionalni koncept „muškoga“ i „ženskoga“ nego se osoba može identificirati sa svim ostalim pripadnicima LGBTIQ zajednice.

Kako i sama definicija navodi rodni identitet relativizira ili čak negira biološke odrednice ljudskog identiteta, što ga stavlja u potpunu opreku spolnom identitetu.

Jedan od povijesnih primjera jest društveni i kulturni fenomen *virđine* koja obuhvaća djelomičnu ili potpunu inverziju ženskoga u muški rod i ženskoga celibata.⁷ Uzrok tome je u pravilu bio nedostatak muškog potomka u obitelji ili izostanak prisustva muških članova obitelji, uslijed čega su žene bile odgajane u rodnoj ulozi muškarca, skrivale su svoja spolna obilježja žene, obavljale su tradicionalno muške poslove i pripadale isključivo muškom društvenom krugu koje ih je prihvaćalo.⁸

1.3. Odnos pojmova spola i roda

Danas je vrlo važno naznačiti postojanje razlike između pojmova spol i rod, iako su povezani, ne mora nužno značiti da jedno proizlazi iz drugoga, zbog čega se u nastavku objašnjavaju njihove razlike budući da ih i dalje veliki dio populacije poistovjećuje.

Pojam spola obuhvaća biološke značajke koje karakteriziraju ljudska bića kao žene i muškarce. Tako na osnovi genitalija i reproduktivnih funkcija spol predstavlja znanje o tijelu te je podložan interpretacijama i kulturalno uvjetovan.⁹

⁶ Uključuje očekivanja muškosti i ženstvenosti u svim aspektima spola i roda: biološki spol, rodni identitet, i rodno izražavanje.

⁷ Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr, 14. travanj 2023.

⁸ Pojmovnik, op. cit. (bilj. 5), str. 78.

⁹ Ibid., str. 87.

Isto tvrdi i teorija biološkog determinizma koja polazi od toga da je spol određen fiksno i nepromjenjivo samim začećem te se na njega ne može utjecati jer on determinira naš spolni identitet, dok su socio-kulturološki elementi potpuno irelevantni.¹⁰

Uslijed različitosti između pojmova spola i roda, važne su sve one teorije koje odvajaju spol od roda, a koje potpadaju pod društveni konstruktivizam ističući da se čovjek rađa određenoga spola, ali može postati nešto drugo od onoga kako je biološki rođen.¹¹

Europska Unija kao definiciju roda navodi: „*Koncept roda se odnosi na društvene razlike između žena i muškaraca, razlike koje su naučene, koje se mijenjaju s vremenom i koje imaju širok raspon varijacija unutar jedne kulture i između kultura.*“¹²

Osim toga, rod se opisuje kao socio-kulturni koncept koji daje značenje rodnim razlikama, kao definirajuća karakteristika društvenih odnosa temeljena na percipiranim spolnim razlikama i kao glavni pokazatelj dinamike moći.¹³

Osobito kulturološki postavljene rodne uloge za muškarce i žene nisu binarno simetrične niti vrijednosno neutralne; naprotiv, oni su stvoreni na hijerarhijskoj osnovi, što ima utjecaj na način na koji pripadnici određenog spola međusobno djeluju u zajednici.¹⁴

Od samih početaka društva definirani su tradicionalni poslovi i odgovornosti, očekivanja i norme vezane uz stavove, izgled, ponašanje koje pojedina kultura/društvo pripisuje i zahtjeva od osoba muškog i ženskog spola, što danas nazivamo rodnim ulogama. Takve uloge se ustvari uče i oblikuju kroz svakodnevnu socijalizaciju, čime bi se moglo reći da su praktički nametnute pojedincima. Svima nama poznati primjeri jesu podčinjenost žena od same povijesti do danas i njihovo klasificiranje kao domaćice, majke, supruge, nasuprot muškarcima koji su glava kuće, sveprisutni u svim sferama života, posebice političkom, kulturnom i ekonomskom.

Međutim tumačenja dekonstruktivizma smatraju da rod više nije kategorija koja je podložna društvenom oblikovanju jer više ne simbolizira stalnu prilagodbu standardima koji su rezultat društvene tradicije i njezina shvaćanja muških i ženskih uloga.

¹⁰ Rupčić, Danijela op. cit. (bilj. 4), str. 177.

¹¹ Rupčić, Danijela op. cit. (bilj. 4), str. 178.

¹² Pojmovnik, op. cit. (bilj. 5), str. 72.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

Također tvrde da je rod određen individualnim i subjektivnim čimbenicima kojima se društvo mora podrediti te kao rezultat toga, vide rod kao heterogenu, višeznačnu i subjektivnu kategoriju koja potpuno dekonstruira spol i po njihovom mišljenju, zahtijeva stalnu kontekstualizaciju.¹⁵

Nasuprot spolu, kojeg smo prethodno definirali u okviru teorije biološkog determinizma kao fiksna i nepromjenjiva¹⁶, rodu je svojstvena mogućnost preoblikovanja, odnosno mijenjanja kroz vrijeme te se može izraziti na različite načine; kao što su transseksualnost, transrodnost, interseksualnost, transvestizam ili neki novi oblici rodne pripadnosti kao što su tzv.

„genderqueer“, „drag king“ i „drag queen“

U ovome radu naglasak je na promijeni osobnih elemenata transseksualnih i transrodnih osoba stoga će se u nastavku objasniti navedeni pojmovi radi lakšeg razumijevanja.

Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije tako navodi da je transseksualna osoba: „Osoba koja ima jasnu želju i namjeru promijeniti spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno promijenila (fizičkom i/ili hormonskom terapijom i operacijom) svoje tijelo i način života, izražavajući svoj spolni/rodni identitet i osjećaj sebe.“¹⁷

Pod pojmom transrodne osobe podrazumijevamo: „svaku osobu čiji je rodni identitet i/ili rodno izražavanje drukčije od tradicionalnih, društveno definiranih rodni uloga i normi.“¹⁸

Oni izražavaju, poriču i/ili nadilaze društveno konstruirane, spolno određene i/ili rodno dodijeljene norme i dužnosti kroz osobnu konstrukciju identiteta, koja može biti stalna ili promjenjiva.

Transrodnost je samoidentifikacija osobe kao muškarca, žene ili obje mogućnosti i nije povezana s "rodom" koji joj je pripisan ili s tradicionalnim definicijama muškarca ili žene.

Osobe koje se identificiraju kao transrodne osobe mogu biti heteroseksualne, lezbijke, homoseksualne, biseksualne, transvestiti ili queer osobe koje politiku izbora „između rodova“ realiziraju kao vlastitu volju, buntovnički čin, kreativnost ili slobodu.¹⁹

¹⁵ Rupčić, Danijela, op. cit. (bilj 4), str. 181.

¹⁶ Termini fiksna i nepromjenjiva koriste se u smislu objašnjavanja temeljnih razlika između pojma spola i roda.

¹⁷ Pojmovnik, op. cit. (bilj. 5), str. 94.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

U hrvatskoj jezičnoj praksi pojmovi rod i spol nisu dovoljno značenjski razdvojeni budući da je ukorijenjena uporaba termina spol i u značenju roda.²⁰ No, s obzirom na njihovu pojmovnu različitost, neophodno je njezino osvještavanje i njihovo uključivanje u svaku društvenu praksu, danas posebice pravnu budući da je hrvatsko zakonodavstvo minimalno reguliralo navedene pojmove što ima veliku težinu jer je ono osnovni temelj za razvoj pojedinca prema unaprijed, koji je ograničen kako navodi Rupčić „artificijelno određenim identitetskim kalupima“.²¹

1.4. Pojmovi spola i roda u hrvatskom zakonodavstvu

Ustav Republike Hrvatske u svome ustavnom tekstu koristi isključivo pojam spola kada se referira na određivanje ljudskog identiteta, a izrijeком ne spominje pojam rod, što bi značilo da poznaje samo spolni identitet koji se spominje u:

članku 3.: „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i **ravnopravnost spolova**, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“,

članku 14 st. 1.: „Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, **spolu**, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.“

i u članku 17. st. 2.: „Opseg ograničenja mora biti primjeren naravi pogibelji, a za posljedicu ne može imati nejednakost osoba s obzirom na rasu, boju kože, **spol**, jezik, vjeru, nacionalno ili socijalno podrijetlo.“

Kao članica EU, Republika Hrvatska imala je i ima obvezu svoje zakonodavstvo o evidencijama osobnih stanja građana uskladiti s Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ('Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97, 6/99 - pročišćeni tekst, 8/99 - ispravak, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06 i 2/10) kao i učestalim stajalištima Europskog suda za ljudska prava kroz odluke u predmetima koji se odnose na osobni i građanski status osoba.

Međutim, iako Ustav Republike Hrvatske izričito ne spominje rodni identitet, to ne znači da njegova zaštita nije pokrivena ustavnim odredbama. Rodni identitet ili 'pojam života u drugom rodnom identitetu' pripada u područje osobnog života, što proizlazi i iz stajališta Europskog

²⁰ Ibid., str. 72.

²¹ Rupčić, Danijela, loc. cit.

suda za ljudska prava (odluka u predmetu Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 11. srpnja 2002. godine, zahtjev br. 28957/95), te tako ulazi i u područje čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.²²

Tako se člankom 35. Ustava RH propisuje: „*Svakom se jamči štovanje i pravna zaštita njegova osobnog i obiteljskog života, dostojanstva, ugleda i časti.*“

Konkretniji izričaj u pogledu rodnog identiteta predstavljaju izmjene Zakona o državnim maticama 2013. godine (NN 76/13) kojima je usvojen članak 9.a st. 1. koji glasi:

„Promjena spola kao izmjena podataka u temeljnom upisu upisuje se u maticu rođenih na temelju rješenja nadležnog ureda. Rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih donosi se na temelju mišljenja nadležnog tijela o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, sukladno medicinskoj dokumentaciji nadležnog liječnika ili zdravstvene ustanove.“

Prije navedenih izmjena Zakona osoba koja je nastojala promijeniti spol u državnim maticama morala je proći kroz postupak dokazivanja prisutnosti bioloških karakteristika drugog spola, a zatim se podvrgnuti promjeni spola, u onoj mjeri u kojoj je to bilo fizički moguće. Kao rezultat izmjena Zakona o državnim maticama iz 2013. godine, koje omogućuju promjenu spola bez operacije ili hormonske terapije, rodni identitet je de facto zauzeo mjesto spolnog identiteta.²³ Izmjene nisu imale namjeru mijenjati način upisa podataka u državne matice u smislu stvaranja trećeg identiteta ili formalnog odvajanja spola od roda, ali je ovim normativnim zahvatom ipak izvršena dekonstrukcija spola.²⁴

Kako Rupčić navodi ovakav vid dekonstrukcije više odgovara predlagatelju zakonske izmjene, jer bi spolni identitet ostao netaknut uvođenjem trećeg identiteta, a ove odredbe dekonstruiraju i relativiziraju spol kao odrednicu identiteta u državnim maticama, koje u ovoj varijanti predstavlja rodni identitet.²⁵

Što ustvari znači, činjenica da je netko u rodnom listu upisan kao muškarac ili žena, ne odražava objektivno utemeljene kriterije na ontološkim ili znanstveno utemeljenim odrednicama, nego

²² Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I-3594/2018, [https://sljeme.usud.hr/Usud/Praksaw.nsf/C12570D30061CE54C1258712003134D6/\\$FILE/U-I-3594-2018.pdf](https://sljeme.usud.hr/Usud/Praksaw.nsf/C12570D30061CE54C1258712003134D6/$FILE/U-I-3594-2018.pdf), par. 4.

²³ Rupčić, Danijela op. cit. (bilj. 4), str. 187.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

prešutno odobravanje onoga što je bilo medicinski utvrđeno u trenutku rođenja, a što svaka sljedeća faza našeg života može promijeniti.²⁶

U stavku 2. članku 13. Zakona navedeno je: „*Način prikupljanja medicinske dokumentacije iz stavka 1. ovoga članka te utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu, propisat će se posebnim propisom.*“

Riječ je o „Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu“ (NN 132/14) koji također potvrđuje da je u hrvatskom zakonodavstvu spol odvojen od roda te da spol kao odrednica u državnim maticama predstavlja rodni, a ne spolni identitet što očitujemo iz čl. 8. st. 2.²⁷ čime Pravilnik razlučuje pravno priznanje roda temeljem promjene spola od pravnog priznanja roda temeljem života u drugom rodnom identitetu.

Što se tiče Istanbulske konvenciju pojam rodnog identiteta stavila je u nezavidan položaj. S jedne strane definira rod u točki 53. navodeći: „*Određene skupine pojedinaca mogu doživjeti diskriminaciju i na temelju rodnog identiteta, što jednostavno rečeno znači da rod s kojim se poistovjećuju nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. To uključuje kategorije pojedinaca kao što su transrodne ili transseksualne osobe, transvestiti i ostale skupine osoba koje ne odgovaraju onome što je društvo utvrdilo da pripada kategorijama “muško” ili “žensko.”*“²⁸

U svezi s time i tumačimo čl. 4. st. 3. Konvencije koji kaže: „*Stranke će osigurati provedbu odredaba ove Konvencije, a osobito mjera za zaštitu prava žrtava, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su spol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnim manjinama, imovinsko stanje, rođenje, seksualna orijentacija, rodni identitet, dob, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, migrantski, izbjeglički ili drugi status.*“

Ovim pojašnjenjima Konvencija je priznala pojam rodnog identiteta, kao objašnjenog u točki 53., ali istovremeno ne nameće obvezu njegova priznanja.²⁹

²⁶ Ibid., str. 188.

²⁷ Obrazac Mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni spola tiskan je u Prilogu IV. ovoga Pravilnika i čini njegov sastavni dio, a Obrazac Mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o životu u drugom rodnom identitetu tiskan je u Prilogu V. ovoga Pravilnika i čini njegov sastavni dio.

²⁸ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/convention/Convention%20210%20English.pdf>, 14. travanj 2023.

²⁹ Rupčić, Danijela op. cit. (bilj. 4), str. 186.

Mnogi su autori imali raznovrsne definicije o pojmu rodnog identiteta, ali ono što je svima bilo zajedničko polazište je činjenica da rodni identitet predstavlja uvjerenje pojedinca da je on ili ona, muško ili žensko.³⁰ Takvo tumačenje rodnog identiteta kao individualnog osjećaja osobe kao žene ili muškarca i/ili općenitog osjećaja za maskulinitet ili feminitet³¹ svoje uvodne tragove pronalazilo je u mnogim *soft-law* dokumentima.

Što se tiče ostalih zakona velika većina njih upotrebljava izraz rod u svrhu otklanjanja diskriminatornih elemenata. Tako je sintagma rodni identitet, već 2008. godine unesena Zakonom o suzbijanju diskriminacije (NN 85/08, 112/12)³² koji propisuje zabranu diskriminacije temeljem rodnog identiteta.

Identično propisuje Zakon o izvršavanju rada za opće dobro na slobodi i uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom u prekršajnom postupku u čl. 2. (NN 75/09, 39/13).

Članak 5. Zakona o probaciji (NN 153/09) također je propisivao zabranu diskriminacije na temelju rodnog identiteta, a trenutno važeći zakon NN 98/18 u čl. 6. predviđa prava utvrđena Ustavom Republike Hrvatske, međunarodnim ugovorima, zakonom kojim se uređuje zaštita od diskriminacije i Zakonom o probaciji.

U glavi 11. Kaznenog zakona (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22), „Kaznena djela protiv ljudskih prava i temeljnih sloboda“ 2011. godine kao osnova za povredu ravnopravnosti definiran je i rodni identitet u čl. 125., kao i u čl. 325. u pogledu javnog poticanja na nasilje i mržnju.

Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o državnim maticama (NN 76/13) spolni identitet zamijenjen je rodnim identitetom uvodeći članak 9.a koji glasi:

„Promjena spola kao izmjena podataka u temeljnom upisu upisuje se u maticu rođenih na temelju rješenja nadležnog ureda. Rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih donosi se na temelju mišljenja nadležnog tijela o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, sukladno medicinskoj dokumentaciji nadležnog liječnika ili zdravstvene ustanove.

Način prikupljanja medicinske dokumentacije iz stavka 1. ovoga članka te utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu, propisat će se posebnim propisom.“

³⁰ Brkić Maja, Rodni identitet u grupnom procesu, Psihoterapija, vol 35., 2021., br. 1-2, str. 34.

³¹ Ibid.

³² Čl. 1. st. 2. Zakona o suzbijanju diskriminacije NN 85/08, 112/12

Odredbe o nediskriminaciji na osnovi rodnog identiteta sadržavao je i Zakon o elektroničkim medijima (NN 94/13), čijim su izmjenama 2013. godine unesene i odredbe³³ o poticanju proizvodnje i objavljivanje audiovizualnih i radijskih programa i sadržaja nakladnika televizije i/ili radija osobito važnih za „*poticanje svijesti o ravnopravnosti rodnih identiteta i spolnoj orijentaciji*”.³⁴ Danas je jednako propisano člankom 14. i čl. 71. Zakon o elektroničkim medijima (NN 111/21, 114/22).

Izraz rodnog identiteta ustalio se i u odredbama Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17, 33/23), kao i u Zakonu o sustavu civilne zaštite (NN 82/15, 118/18, 31/20, 20/21, 114/22).

Aktualno važeći dokumenti jesu Vladin Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine i pripadajući Akcijski plan za njegovu provedbu za razdoblje do 2024. godine, pri čemu se kao jedan od temeljnih ciljeva za poboljšanje položaja transrodnih i transseksualnih osoba ističe „podizanje razine znanja i svijesti o ravnopravnosti spolova posebno osjetljivih skupina žena i LGBTIQ osoba te razine znanja i svijesti o ulozi države u smanjenju diskriminacije prema tim skupinama.”³⁵

³³ Čl. 64. st. 1. NN 94/13

³⁴ Rupčić, Danijela op. cit. (bilj. 4), str. 190.

³⁵ Akcijski plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2024. godine, <https://ravnopravnost.gov.hr/dokumenti/10>, 16. travanj 2023.

2. PROMJENA SPOLA KAO PROMJENA ELEMENATA OSOBNOG STANJA

Osobna stanja građana skup su svojstava osobe za koje pravo vezuje određena djelovanja građanskopravnog ili upravnoopravnog karaktera, a na temelju njih nastaju mnogi privatnopravni i upravnoopravni odnosi.³⁶ Stoga se u osobna stanja građana ubrajaju državne matice, osobno ime, osobna iskaznica, putne isprave hrvatskih državljana, prebivalište i boravište te osobni identifikacijski broj.

O osobnim stanjima građana vode se državne matice kao evidencije u koje se upisuju činjenice rođenja, sklapanja braka i smrti te drugi podaci o tim činjenicama koji su utvrđeni zakonom.

2.1. Zakonodavni okvir

Temeljni zakon kojim se uvelike uređuju pitanja osobnih stanja građana je Zakon o državnim maticama (NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22) za čiju je provedbu neophodan Naputak za provedbu Zakona o državnim maticama (117/21) Ministarstva pravosuđa i uprave.

O promjeni spola govori Zakon o državnim maticama, koji je prvi puta donesen 1993. i primjenjivao se od 1994. do 2013. te navodi da se u maticu rođenih, promjena spola upisuje kao bilješka putem naknadnog upisa, bez ikakvih daljnjih odredbi koji preciznije definiraju sam postupak.

Najznačajnija izmjena od sveukupno provedene četiri je ona iz 2013. kada je Zakonu dodan članak 9.a koji glasi:

„Promjena spola kao izmjena podataka u temeljnom upisu upisuje si u maticu rođenih na temelju rješenja nadležnog ureda. Rješenje o upisu promjene spola u maticu rođenih donosi se na temelju mišljenja nadležnog tijela o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, sukladno medicinskoj dokumentaciji nadležnog liječnika ili zdravstvene ustanove.

Način prikupljanja medicinske dokumentacije iz stavka 1. ovoga članka te utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu, propisat će se posebnim propisom.“³⁷

³⁶Staničić, Frane, Promjene u osobnom statusu građana – građanska stanja, <https://informator.hr/strucni-clanci/promjene-u-osobnom-statusu-gradana-gradanska-stanja>, 20. travanj 2023.

³⁷ Čl. 7. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama NN 76/13

Dakle, spomenutom izmjenom osim promjene spola, Zakon je priznao i činjenicu „života u drugom rodnom identitetu“.

Godine 2019. i 2022. uslijedile su još dvije izmjene i dopune Zakona.

Što se tiče pravne promjene spola u dokumentima, detaljno je regulirana Pravilnikom o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (NN 132/14) donesenim od strane Ministarstva zdravlja i Stručnim smjernicama za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu (NN 7/16).

Osim toga, utvrđena je Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama (NN 59/15) kao i Stručne smjernice za izradu Izvješća centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama podnositelja zahtjeva promjene spola ili o životu u drugom rodnom identitetu.

2.2. Način prikupljanja medicinske dokumentacije

Kako bi osoba ishodila pravnu promjenu spola, uz podnošenje zahtjeva Nacionalnom zdravstvenom vijeću za davanje mišljenja o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, obvezna je priložiti odgovarajuću medicinsku dokumentaciju propisanu Pravilnikom o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu (NN 132/14).

Prikupljanje medicinske dokumentacije i utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu mora se temeljiti na:

1. načelu humanosti zaštite prava pacijenata,
2. načelu zaštite dobrobiti i prava djeteta,
3. načelu zabrane diskriminacije,
4. načelu zaštite tajnosti osobnih podataka.

Izrazito je važno naglasiti da se kao uvjet za priznanje spola ili života u drugom rodnom identitetu, ne propisuje nužnost kirurške prilagodbe spola, sterilizacija ili hormonska terapija ili bilo koji drugi oblik medicinskih postupaka, odnosno da osoba ne smije biti primorana na podvrgavanje navedenom.³⁸

Kako je i Ustavom zajamčeno poštovanje osobnog i obiteljskog života svake osobe, tako i Pravilnik navodi isto naglašavajući „u skladu s vlastitim rodnom identitetom“.³⁹

2.3. Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama

Sukladno članku 11. Pravilnika, ministar zdravlja Republike Hrvatske 2015. godine donio je dokument pod nazivom “ Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama“.

Tom listom utvrđen je popis stručnjaka/stručnjakinja uzimajući u obzir njihovo iskustvo i edukaciju iz područja zdravstvene zaštite transrodnih osoba. Oni su ovlašteni za davanje nalaza i mišljenja koje je podnositelj zahtjeva u postupku ishođenja mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni spola ili o života u drugom rodnom identitetu dužan podnijeti uz zahtjev. Osim toga, imenovani stručnjaci su bili dužni izraditi prijedlog Stručnih smjernica za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu, na temelju kojeg je 2016. godine ministra zdravlja i donio Stručne smjernice.

Listom je imenovano 15 stručnjaka i stručnjakinja iz područja psihologije, psihijatrije, endokrinologije, ginekologije i kirurgije, te je njihove podatke moguće pronaći na službenim stranicama Narodnih novina, izdanje NN 59/15.⁴⁰

Nastanak nepravilnosti u kreiranju istovjetnog mišljenja spriječen je imenovanjem stručnjaka koji dolaze iz različitih zdravstvenih ustanova, jer bi u protivnom svi zaposlenici jedne ustanove, kolektivno donosili istu odluku u svakom slučaju, bilo po naredbi ili dogovoru.

³⁸ Čl. 2. st. 2. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

³⁹ Ibid.

⁴⁰ https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_05_59_1154.html

Evidentno je da je u većini navedenih područja dostupan izbor između dva ili tri stručnjaka, osim u području psihologije (djeca), endokrinologije (odrasli) i kirurgije gdje podnositeljev odabir nemoguć, budući da je ponuđen samo jedan stručnjak odnosno stručnjakinja.

Pravilnik također navodi, kako umjesto medicinske dokumentacije i mišljenja stručnjaka s Liste, podnositelj zahtjeva može priložiti medicinsku dokumentaciju i mišljenja stručnjaka izvan Republike Hrvatske koji imaju iskustvo i edukaciju iz područja zdravstvene zaštite transrodnih osoba, a koji su izvan Republike Hrvatske pratili promjene rodnog identiteta podnositelja zahtjeva ili su sudjelovali u procesu promjene spola podnositelja zahtjeva.⁴¹

Danas, osam godina poslije Lista nije ažurirana, niti mijenjana, te kao takva svjedoči ili vjerodostojnosti rada navedenih stručnjaka/kinja ili zanemarivanju njezina unaprjeđivanja.

⁴¹ Čl. 5. st. 4. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

2.4. Standardizirani postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i života u drugom rodnom identitetu

Standardizirani postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu opisan je u Stručnim smjernicama za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu (NN 7/16).

Slika 1. Postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola transseksualnih osoba

Izvor: Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/16

U pogledu promjene oznake spola u osobnim dokumentima, potrebno je dobiti pozitivno mišljenje Nacionalnog zdravstvenog vijeća⁴² (NZV) za što se podnosi zahtjev koji se može pronaći kao Prilog I. u Pravilniku pod nazivom „Zahtjev Nacionalnom zdravstvenom vijeću za davanje mišljenja o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu“.

⁴²Savjetodavno i stručno tijelo sastavljeno od devet članova pri čemu su najmanje četiri osobe podzastupljenog spola koje imenuje i razrješuje Hrvatski sabor, na prijedlog ministra, iz redova istaknutih stručnjaka u pojedinim strukama medicine, radi praćenja svih područja zdravstvene zaštite, davanja i predlaganja stručnih mišljenja iz područja planiranja, programiranja, razvoja, davanja mišljenja vezano uz promjenu spola i drugih bitnih pitanja iz zdravstva koja su od važnosti za Republiku Hrvatsku.

Ako je podnositelj zahtjeva punoljetna osoba u zahtjevu popunjava dijelove obrasca koji se odnose na osobne podatke, razlog podnošenja zahtjeva i priloge, a kada je podnositelj zahtjeva dijete odnosno roditelji ili skrbnik djeteta nužno je upisati i podatke o roditeljima ili skrbniku.

Osobni podaci

Ime:	Prezime:
Dan, mjesec i godina rođenja:	Mjesto rođenja (za rođene izvan Republike Hrvatske i država rođenja): Ime i prezime majke (oca) i datum rođenja:
MBG:	OIB:
Mjesto prebivališta i adresa stanovanja:	Državljanstvo:
Datum podnošenja zahtjeva:	Potpis:

Podaci o roditeljima ili skrbniku (ako je podnositelj/ica zahtjeva dijete)

Majka	Otac	Skrbnik
Ime i prezime i prezime prije sklapanja braka	Ime i prezime:	Ime i prezime:
Mjesto prebivališta i adresa stanovanja:	Mjesto prebivališta i adresa stanovanja:	Mjesto prebivališta i adresa stanovanja:
MBG	MBG	MBG
OIB	OIB	OIB
Potpis:	Potpis:	Potpis:

Razlog podnošenja zahtjeva (upisuje podnositelj/ica ili roditelj, odnosno skrbnik)

(navesti zahtjeva li se davanje mišljenja o promijeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu)

Prilozi: (zaokružuje podnositelj zahtjeva, a ako zahtjev podnosi dijete, zaokružuje roditelj ili skrbnik):

1. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista psihijatrije
2. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista endokrinologije i dijabetologije
3. Mišljenje kliničkog psihologa
4. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista dječje i adolescentne psihijatrije
5. Mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrijske endokrinologije
6. Mišljenje doktora medicine specijalista pedijatrije
7. Izvješće centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama

Slika 2. Zahtjev Nacionalnom zdravstvenom vijeću za davanje mišljenja o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu

Izvor: Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

Uz navedeni zahtjev za davanje mišljenja o promjeni spola odnosno o životu u drugom rodnom identitetu, podnositelj⁴³ je obvezan priložiti medicinsku dokumentaciju i mišljenja koji su propisani u čl. 4. Pravilnika:

- ➔ mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista psihijatrije,
- ➔ mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista endokrinologije i dijabetologije,
- ➔ mišljenje kliničkog psihologa,
- ➔ izvješće nadležnog područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad o osobnim i obiteljskim prilikama.

Slika 3. Postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola na temelju života u drugom rodnom identitetu

Izvor: Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

Podnositelj zahtjeva koji traži upis promjene spola na temelju života u drugom rodnom identitetu obvezan je na podnošenje dokumentacije propisane čl. 4. Pravilnika izuzev mišljenja/nalaza doktora medicine specijalista endokrinologije i dijabetologije.⁴⁴

⁴³ Ako je podnositelj punoljetna osoba.

⁴⁴ Čl. 4. st. 4. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

Sukladno članku 4. stavku 5. Pravilnika zdravstveni radnici i klinički psiholog daju i ovjeravaju mišljenje/nalaz o promjeni spola na odgovarajućem mjestu u obrascima mišljenja/nalaza, koji se nalaze u Prilogu II. Pravilnika.

Ukoliko se stručnjaci slažu mogu podnijeti zajednički nalaz i mišljenje, no u slučaju razilaženja mišljenja svaki od njih je obavezan izraditi svoj nalaz i mišljenje na Obrascima tiskanim u Prilogu II. Pravilnika.

Zdravstvena ustanova/trgovačko društvo/privatna praksa:	Doktor medicine specijalist _____ (upisati i liječnički broj):
Mišljenje o činjenici da je podnositelj zahtjeva promijenio spol je (zaokružiti): a) pozitivno b) negativno Mišljenje o činjenici da podnositelj zahtjeva da živi u drugom rodnom identitetu je (zaokružiti): a) pozitivno b) negativno (zaokružiti samo jedno)	
Obrazloženje mišljenja i dokumentacija na kojoj se mišljenje temelji:	
Datum:	Ovjera: potpis i faksimil

Slika 4. Mišljenje/ nalaz doktora medicine specijalista psihijatrije/specijalista dječje i adolescentne psihijatrije

Izvor: Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

Prethodno je prikazan obrazac za mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista psihijatrije/specijalista dječje i adolescentne psihijatrije, međutim i za ostale stručnjake obrazac je po svojoj strukturi identičan. Iz njega je vrlo jasno iščitati mišljenje za koje se dotični stručnjak opredijelio budući da su jednostavno i jasno navedene opcije pozitivno odnosno negativno, pri čemu je moguće odabrati samo jedno.

2.4.1. Psihodijagnostika

Postupak psihodijagnostike uključuje psihologijsku i psihijatrijsku procjenu kojoj je podnositelj zahtjeva obvezan pristupiti u svrhu dobivanja mišljenja koje se navode kao neophodni uvjeti za predaju zahtjeva. Navedene procjene podrazumijevaju minimalno „procjenu rodnoga identiteta i rodne disforije, anamnezu i razvoj rodno disforičnih osjećaja, utjecaj stigme pripisane rodnoj nenormativnosti na psihičko zdravlje te dostupnost obiteljske, prijateljske i vršnjačke podrške“.⁴⁵

Kako Stručne smjernice navode provesti će se i procjena komorbiditetnih poremećaja te je neophodno utvrditi „kognitivne sposobnosti, karakteristike ličnosti, psihološku otpornost te ostale rizične i zaštitne čimbenike koji mogu olakšavati ili otežavati proces otklanjanja ili ublažavanja rodne disforije.“⁴⁶

Temeljem provedenih procjena psiholozi i psihijatri utvrdit će psihosocijalnu zrelost pojedinca te realnost budućih planova.

Udruga kolekTIRV na svojim službenim stranicama navodi da je dr. Goran Arbanas, jedan od stručnjaka sa Liste uveo psihijatrijsko vještačenje koje uvjetuje kao neophodno prije nego što donese traženo mišljenje. U tom vještačenju sudjeluju svi psihijatri i psihijatrice s Vrapča provodeći vještačenje zajednički, postavljajući različita pitanja na koja osoba odgovara pred svim prisutnim stručnjacima.⁴⁷

Rezultat psihološke i psihijatrijske procjene može biti⁴⁸:

- a) izostanak dijagnoze,
- b) postavljanje dijagnoze koja se tiče rodne disforije
- c) i/ili postavljanje nekih drugih dijagnoza koje opisuju kognitivna i konativna obilježja i psihosocijalnu prilagodbu.

⁴⁵ Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/16, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_01_7_93.html, 14. lipanj 2023.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ KolekTIRV, <https://kolektirv.hr/izmjena-dokumenata/>, 14. lipanj 2023.

⁴⁸ Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/16, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_01_7_93.html, 14. lipanj 2023.

„Na stručnjacima za psihičko zdravlje je da kroz psihološko-psihijatrijsku egzaminaciju utvrde je li rodna disforija⁴⁹ sekundarna u odnosu na neke druge dijagnoze ili njima točnije obuhvaćena.“⁵⁰

Po završetku psihodijagnostičkih procjena psiholozi i psihijatri donose mišljenje⁵¹:

- a) pri podnošenju zahtijeva Nacionalnom zdravstvenom vijeću
- b) kao stručno mišljenje za daljnje hormonalne i/ili kirurške tretmane.

Tijekom psihodijagnoze očekuje se suradnja psihologa i psihijatra, ali na takav način da u konačnici budu neovisni u pogledu procjene.

Ako ne budu suglasni po pitanju dijagnoza i/ili preporuka za daljnje tretmane potrebno je konzultirati druge stručnjake s Liste.

Također, Stručnim smjernicama propisuje se da su stručnjaci za psihičko zdravlje ovlašteni voditi Registar transpolnih i transrodnih osoba koje su zatražile psihosocijalnu i zdravstvenu skrb u koji se upisuju osnovni podaci o osobi s rodnom disforijom, rezultati psihologijskog testiranja, izraženost rodne disforije, komorbiditetne dijagnoze te ostali bitni podaci, ali tek nakon pribavljenog pisanog informiranog pristanka određene osobe.⁵² Vođenje Registra trebalo bi se provoditi se s ciljem prikupljanja podataka kako bi se osiguralo unaprjeđenje skrbi za transseksualne i transrodne osobe, međutim nema nikakvih javnih podataka da se on vodi kao takav ili jednostavno nije dostupan javnosti, što bi u skladu sa člankom 42. stavkom 4. ZDM-a bilo razumljivo budući se njime osigurava zaštita transrodnih i transseksualnih osoba propisujući kako se na izvatku neće iskazivati izvršene promjene, odnosno kako se neće iskazivati podatak o promjeni spola.

⁴⁹ Nezadovoljstvo ili stres uzrokovan nepoklapanjem rodnoga identiteta neke osobe i spola koji joj je pripisan pri rođenju (skupa s povezanom rodnom ulogom i/ili sekundarnim spolnim karakteristikama).

⁵⁰ Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/16, https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_01_7_93.html, 14. lipanj 2023.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid.

2.4.2. Endokrinološka dijagnostika i tretman

Osoba je obvezna uputiti se endokrinologu s Liste stručnjaka ako želi promijeniti spol u dokumentima i/ili se u dogovoru sa stručnjakom za psihičko zdravlje odluči za feminizaciju odnosno maskulinizaciju tijela putem hormonalne terapije.⁵³

Medicinska nužnost hormonalne terapije obuhvaća feminizirajuću/maskulinizirajuću hormonalnu terapiju tj. primjenu egzogenih agensa s hormonalnim učincima za izazivanje prilagodbi u pravcu feminizacije ili maskulinizacije.⁵⁴

Laički rečeno, endokrinolog obično traži da se osoba podvrgne hormonalnoj terapiji prije izdavanja svog mišljenja, međutim, kao što je već prethodno navedeno Pravilnik izričito navodi da terapija ne smije biti preduvjet za priznanje spola ili života u drugom rodnom identitetu.

Što se tiče pravnog priznanja roda temeljem života u drugom rodnom identitetu, podnositelj zahtjeva nije obvezan na podnošenje mišljenja endokrinologa.

2.4.3. Izvješće područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad o osobnim i obiteljskim prilikama

Postupak izrade izvješća područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad opisan je dokumentom donesenom od strane ministra nadležnog za poslove socijalne skrbi pod nazivom: „Stručne smjernice za izradu Izvješća centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama podnositelja zahtjeva promjene spola ili o životu u drugom rodnom identitetu“, dostupan na web stranici <http://digarhiv.gov.hr/>.

Podnošenje Izvješća kao prilog zahtjevu Nacionalnom zdravstvenom vijeću za davanje mišljenja obvezni su priložiti i podnositelji zahtjeva koji traže upis o promjeni spola i podnositelji zahtjeva koji traže upis primjene spola temeljem života u drugom rodnom identitetu.

Izvješće izrađuje nadležni područni ured u sjedištu županijske službe, odnosno Područni ured Donji Grad kao sjedište županijske službe obuhvaćen nadležnošću Službe Grada Zagreba.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

U roku od 15 dana od dana podnošenja urednog zahtjeva, socijalni radnik iz stručne cjeline za djecu, mlade i obitelj koji ima dodatne edukacije iz područja zaštite seksualnih prava, spolnosti i života u drugom rodnom identitetu dužan je izraditi traženo Izvješće.⁵⁵

Prikupljanje podataka za izradu Izvješća uz suglasnost podnositelja zahtjeva⁵⁶, provodi se na prikladnom mjestu⁵⁷ koje zadovoljava uvjete privatnosti, sigurnosti i nesmetanog rada.

Na samom početku postupka, socijalni radnik će na način razumljiv podnositelju objasniti svrhu izrade Izvješća.

Podnositelja će se oslovljavati „imenom i rodom podnositelja zahtjeva i/ili osobu za koju se izrađuje Izvješće sukladno njihovoj identifikaciji ili želji“.⁵⁸

Cjelokupan postupak u pogledu prikupljanja podataka potrebno je prilagoditi podnositelju zahtjeva, a u slučaju neugodnosti ili nespremnosti podnositelja na suradnju, postupak prikupljanja podataka može se prekinuti i nastaviti nakon prestanka nastalih okolnosti tj. sukladno dogovoru.

Socijalni radnik obvezan je na poštivanje ljudskih i seksualnih prava, odredbi o suzbijanju diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ali i na suzdržavanje od izjava koje potvrđuju mržnju ili diskriminaciju prema podnositelju zahtjeva.

U slučaju povrede navedenih prava i odredbi, dužan je postupiti sukladno zakonskim propisima.

Participacija djeteta ili osobe lišene poslovne sposobnosti prilikom izrade Izvješća ovisi o njihovoj dobi, zrelosti i sposobnosti te se postupanje prema njima propisuje posebnim zakonom koji uređuje obiteljske odnose.

Po procijenjenoj potrebi, socijalni radnici dužni su surađivati sa školom i drugim institucijama u pružanju stručne pomoći i podršci djetetu.

⁵⁵ Stručne smjernice za izradu Izvješća centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama podnositelja zahtjeva promjene spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, <http://digarhiv.gov.hr/>, str. 6.

⁵⁶ Osobe koja je podnijela zahtjev za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, zakonski zastupnik djeteta (roditelj, skrbnik) i skrbnik odrasle osobe za koju se izrađuje Izvješće.

⁵⁷ Prostor područnog ureda, doma socijalne skrbi, udomitelja ili fizičke osobe, odnosno prostor pravne osobe kod koje je podnositelj zahtjeva ili osoba za koju se Izvješće izrađuje smješteno te drugo mjesto koje zadovoljava uvjete privatnost i sigurnosti i nesmetanog rada.

⁵⁸ Stručne smjernice za izradu Izvješća centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama podnositelja zahtjeva promjene spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, <http://digarhiv.gov.hr/>, str. 7.

Ako je podnositelj zahtjeva nezadovoljan pruženom uslugom ili postupkom socijalnog radnika može podnijeti pritužbu voditelju područnog ureda u kojem se izrađuje Izvješće ili drugoj odgovornoj osobi.

U slučaju da podnositelj zahtjeva nije zadovoljan odgovorom na pritužbu može uputiti prigovor ministarstvu nadležnom za poslove socijalne skrbi.

Izvješće o osobnim i obiteljskim prilikama sadržava⁵⁹:

1. Osobne podatke o osobi za koju se izrađuje Izvješće:
 - a) Osobne podatke o članovima obitelji/kućanstva
 - b) Stambene i materijalne uvjete obitelji/kućanstva
 - c) Sociokulturalno okruženje, odnosi sa užim i širim okruženjem, uključenost podnositelja zahtjeva, odnosno obitelji u sociokulturni život sredine/naselja.
 - d) Dinamiku odnosa u obitelji te podrška članova obitelji
2. Podatke o roditelju s kojim dijete ne živi, ako zahtjev za dijete podnosi jedan roditelj,
3. Podatke o osobi za koju se izrađuje Izvješće (rast i razvoj, zdravstveno stanje, tijekom školovanja, stupanj obrazovanja i zvanje, zaposlenost i radno mjesto, odnos s bliskim osobama, psihosocijalno funkcioniranje u školskoj/radnoj i široj sredini, interesi),
4. Zaključnu napomenu⁶⁰,
5. Izvor i način prikupljanja podataka.

⁵⁹ Ibid., str. 8.

⁶⁰ Navodi se onda kada su utvrđene činjenice i okolnosti koje upućuju na potencijalno ugrožavanje prava i dobrobiti osobe za koju se Izvješće izrađuje što se primarno odnosi na dijete, osobu lišenu poslovne sposobnosti, teško bolesnu, nemoćnu osobu ili osobu s invaliditetom.

2.5. Postupak promjene spola kao promjena elemenata osobnog stanja maloljetnika

Ovakav pothvat u životu jednog maloljetnika vrlo je diskutabilno i rizično područje koje istovremeno omogućuje izražavanje vlastitog rodnog identiteta i ostvarivanje zajamčenih prava, ali i egzistenciju „rodne tranzicije kratkotrajnog roka“⁶¹ zbog čega je iznimno važna uloga stručnjaka za psihičko zdravlje.

Ako je podnositelj zahtjeva maloljetnik, roditelji ili skrbnik djeteta, uz zahtjev se obvezno prilaže sljedeća medicinska dokumentacija⁶²:

- ➔ mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista dječje i adolescentne psihijatrije,
- ➔ mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrijske endokrinologije,
- ➔ mišljenje/nalaz doktora medicine specijalista pedijatrije,
- ➔ mišljenje kliničkog psihologa s iskustvom na području dječje psihologije
- ➔ izvješće nadležnog područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad o osobnim i obiteljskim prilikama.

U pravilu, postupak promjene spola kao promjene elemenata osobnog stanja maloljetnika istovjetan je postupku propisanom za punoljetne osobe, uz određene specifičnosti u pogledu psihodijagnostike.

Promatrajući Listu stručnjaka, imenovani su pojedini stručnjaci koji su specijalizirani isključivo za dječju dob.

Kod djece i adolescenata, psihodijagnostički proces iziskuje participaciju oba roditelja.

„Pri procjenjivanju rodne disforije i psihičkoga zdravlja trebalo bi:

- ➔ istražiti prirodu i karakteristike djetetovog ili adolescentovoga rodnoga identiteta te
- ➔ obaviti psihodijagnostičku i psihijatrijsku procjenu koja pokriva područja intelektualnog funkcioniranja, emocionalnoga funkcioniranja (emocionalna zrelost, stabilnost, prisustvo/odsustvo emocionalnih smetnji), socijalnog funkcioniranja (odnosi s vršnjacima, funkcioniranje u vrtiću i školi, prisustvo/odsustvo smetnji

⁶¹ Djeca i adolescenti koji su motivirani na takav korak drugim razlozima, koji kroz psihodijagnozu ustanove da ipak žele zadržati prirodenu rodnu ulogu.

⁶² Čl. 4. st. 3. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

ponašanja/prilagodbe) i obiteljskog funkcioniranja (međusobni odnosi roditelja, odnos roditelja prema djetetu i kapacitete roditelja za pružanje podrške djetetu).“⁶³

Onda kada dijete ili adolescent/ica već prije samog razgovora sa stručnjakom/injom za psihičko zdravlje socijalno prilagodi rodnu ulogu, takvu prilagodbu treba poštivati i uvažiti te prilagoditi psihodijagnostički proces.⁶⁴

2.6. Utvrđivanje uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu

Pravilnik u članku 8. st. 2. propisuje:

„Nacionalno zdravstveno vijeće donosi Mišljenje na temelju medicinske i druge dokumentacije propisane ovim Pravilnikom i obvezno je kod donošenja Mišljenja postupati u skladu s odredbama članka 2. ovoga Pravilnika.

Obrazac Mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni spola tiskan je u Prilogu IV. ovoga Pravilnika i čini njegov sastavni dio, a Obrazac Mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o životu u drugom rodnom identitetu tiskan je u Prilogu V. ovoga Pravilnika i čini njegov sastavni dio.“

U roku od 8 dana od dana primitka urednog zahtjeva Predsjednik Nacionalnog zdravstvenog vijeća dužan je zakazati sjednicu za davanje Mišljenja.

Vijeće je obvezno donijeti Mišljenje u roku od 30 dana od dana zaprimanja urednog zahtjeva.

NZV može zatražiti nalaz i mišljenje drugih stručnjaka s Liste stručnjaka i mišljenje zdravstvene ustanove ako nalaz odnosno mišljenje stručnjaka iz dostavljene medicinske dokumentacije nisu jasni ili potpuni, ako su nalazi i mišljenja dvaju ili više stručnjaka proturječni, ako mišljenje stručnjaka nije dovoljno obrazloženo ili se pojavi osnovana sumnja u točnost danog mišljenja, a takvi nedostaci se ne mogu otkloniti.⁶⁵

⁶³ Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/16, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_01_7_93.html, 14. lipanj 2023.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

Mišljenje zdravstvene ustanove moguće je zatražiti i onda kada se s obzirom na složenost slučaja može opravdano pretpostaviti da se tako doći do zajedničkog Mišljenja.⁶⁶

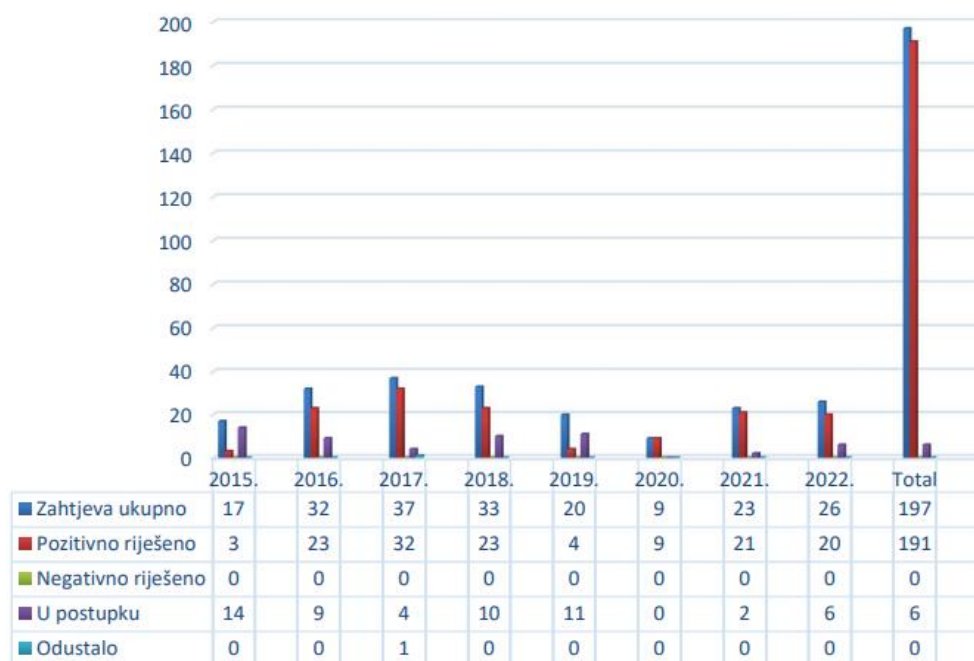
NZV o navedenim nedostacima bez odgode pisano dostavlja obavijest podnositelju zahtjeva u kojem navodi medicinsku dokumentaciju koju je obvezan dodatno dostaviti. U tom slučaju, NZV dužno je donijeti Mišljenje u roku od 30 dana od dana zaprimanja dodatne medicinske dokumentacije, odnosno u roku od 60 dana od dana podnošenja urednog zahtjeva.⁶⁷

⁶⁶ Čl. 9. st. 4. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

⁶⁷ Čl. 9. st. 5. i 6. Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14

Prema Izvješću o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu, Nacionalno zdravstveno vijeće je u razdoblju od 2015. godine do 2022. godine zaprimilo ukupno 197 zahtjeva za izdavanje mišljenja o promjeni spola ili života u drugom rodnom identitetu. Od tih 197 zaprimljenih zahtjeva, 191 je pozitivno riješen (97%), 1 podnositelj je odustao od svog zahtjeva (0,5 %), dok je 6 zahtjeva u trenutku objave Izvješća još bilo u postupku rješavanja (3 %)^{68, 69}

Tumačeći podatke Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, iznenađuje podatak kako su zapravo svi podneseni i riješeni zahtjevi dobili pozitivno mišljenje NZV-a.

Slika 5. Rješavanje zahtjeva za promjenom spola Nacionalnog zdravstvenog vijeća za razdoblje 2015. – 2022.

Izvor: Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu

⁶⁸ Nema dostupnih podataka o tijeku njihova rješavanja.

⁶⁹ Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu., https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/20230403/151002/IZVJ_PRAVOBRANITELJICA_RAVN_OPR_SPOLOVA_2022..pdf, 14. lipanj 2023.

3. PROMJENA OSOBNOG IMENA TRANSSEKSUALNIH I TRANSRODNIH OSOBA

3.1. Zakonodavni okvir

Postupak određivanja i promjene osobnog imena hrvatskih državljana uređuje se Zakonom o osobnom imenu (NN 118/12, 70/17, 98/19).

Osobno ime sastoji se od imena i prezimena.

Ako se ime ili prezime sastoji od više riječi, osoba je dužna služiti se istim osobnim imenom, osim u slučaju kada izjavom odredi kojim će se riječima služiti u pravnom prometu.⁷⁰ Kada se osobno ime djeteta sastoji od više riječi, roditelji odnosno druge osobe ovlaštene za određivanje osobnog imena u skladu s zakonom kojim se reguliraju obiteljski odnosi, daju izjavu o osobnom imenu kojim će se dijete služiti u pravnom prometu.⁷¹

3.2. Promjena osobnog imena

Zakonodavac je svakoj osobi zajamčio pravo na promjenu osobnog imena.

O promjeni osobnog imena nadležno je rješavati upravno tijelo županije odnosno Grada Zagreba prema prebivalištu podnositelja zahtjeva.

Osoba je dužna uz popunjeni zahtjev za promjenu osobnog imena priložiti uvjerenje suda da se protiv nje ne vodi kazneni postupak koje može dobiti putem portala e-Građani ili u općinskom sudu, a upravno tijelo županije odnosno Grada Zagreba je dužno zatražiti dostavu uvjerenja o podacima iz kaznene evidencije.

Važno je istaknuti činjenicu da podnositelji zahtjeva s obzirom na prirodu razloga zbog kojeg traže promjenu imena, niti u jednom slučaju ne moraju navoditi isti kao opravdanje za promjenu imena niti prilagati drugu dokumentaciju od one koju propisuje Zakon o osobnom imenu (NN 118/12, 70/17, 98/19).

⁷⁰ Čl. 2. st. 2., 3., i 4. Zakona o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19

⁷¹ Čl. 2., st 5. Zakona o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19

Svaka osoba ima pravo odabrati ime koje želi bez obzira smatra li se ono „muškim, ženskim ili rodno neutralnim“ te kao takvo ne smije predstavljati prepreku za promjenu osobnog imena, bez obzira na oznaku spola u osobnim dokumentima.⁷²

S obzirom da se postupak promjene spola provodi odvojeno od promjene osobnog imena, moguće je da osoba prvo promijeni osobno ime, a zatim pravnu promjenu spola.

ZDM propisuje kako se na izvatku ne iskazuje podatak o promjeni osobnog imena, odnosno podatak o promjeni osobnog imena osoba koje su ime promijenile prije promjene spola.⁷³

Jedini preduvjet za promjenu osobnog imena je članak 7. Zakona koji navodi da predloženo osobno ime ne smije vrijeđati i ugrožavati prava i slobode drugih ljudi, pravni poredak i javni moral, odnosno da predloženo osobno ime mora predstavljati osobno ime u smislu članka 2. Zakona. U takvom slučaju promjena osobnog imena neće se odobriti, kao niti osobi protiv koje se vodi kazneni postupak zbog kaznenog djela za koje se progoni po službenoj dužnosti.

Nakon što upravno tijelo donese rješenje o promjeni osobnog imena ono se odmah po njegovoj izvršnosti dostavlja nadležnom matičnom uredu radi upisa u maticu rođenih.⁷⁴

Po provedenom upisu u matici rođenih, matičar dostavlja obavijest o promjeni osobnog imena tijelima koja vode evidencije o građanima, a za osuđene osobe kod kojih traje rehabilitacijski rok obavijest o promjeni osobnog imena dostavlja se i kaznenoj evidenciji.⁷⁵

Od dana upisa u maticu rođenih, osoba je dužna koristiti se novim osobnim imenom u pravnom prometu jer će se u protivnom kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 3.000,00 do 4.500,00 kuna.

⁷² KolektIRV, <https://kolektirv.hr/izmjena-dokumenata/>, 17. lipanj 2023.

⁷³ Čl. 42. st. 4. Zakona o državnim maticama NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22

⁷⁴ Čl. 9. st. 1. Zakona o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19

⁷⁵ Čl. 9. st. 2. Zakona o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19

3.3. Promjena osobnog imena maloljetne osobe

Osobno ime maloljetne osobe može se promijeniti⁷⁶:

- ➔ na zahtjev oba roditelja ili posvojitelja,
- ➔ na zahtjev skrbnika uz suglasnost nadležnog područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad.

Ako roditelji djeteta nisu u braku, osobno ime djeteta mijenja se na temelju zahtjeva roditelja kod kojega dijete živi ili kojemu je povjereno sukladno pravomoćnoj sudskoj odluci, a uz suglasnost drugog roditelja.

U slučaju da suglasnost drugog roditelja izostane, na spor između roditelja primjenjivat će se odredbe Obiteljskog zakona (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23). S obzirom da promjena osobnom imena spada u bitna osobna prava djeteta, sud će u izvanparničnom postupku na prijedlog djeteta ili roditelja odlučiti koji će od roditelja u upravnoj stvari zastupati dijete.⁷⁷ Roditelj koji će zastupati dijete, odluku je dužan priložiti zahtjevu za promjenu osobnog imena djeteta.

Zakonodavac navodi kako suglasnost drugog roditelja neće biti potrebna u slučajevima⁷⁸:

- ➔ nepoznatog prebivališta,
- ➔ lišenja roditeljske skrbi,
- ➔ potpunog lišenja poslovne sposobnosti ili djelomičnog lišenja poslovne sposobnosti slijedom čega ne može poduzimati radnje koje se tiču osobnih stanja.

Djetetu starijem od 10 godina, osobno ime moguće je promijeniti samo uz njegov pristanak.

⁷⁶ Čl. 7. st. 1. Zakona o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19

⁷⁷ Čl. 100. st. 5. Obiteljskog zakona NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23

⁷⁸ Čl. 7. st. 4. Zakona o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19

4. PROMJENA OSOBNIH PODATAKA U DOKUMENTIMA

4.1. Promjena oznake spola

Sukladno, pozitivnom mišljenju Nacionalnog zdravstvenog vijeća i ostaloj medicinskoj dokumentaciji nadležnog liječnika ili zdravstvene ustanove, nadležno upravno tijelo donosi rješenje na temelju kojeg se promjena spola kao izmjena podataka u temeljnom upisu upisuje se u maticu rođenih⁷⁹.

Člankom 9. Zakona o državnim maticama (NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22) promjena spola definira se činjenicom rođenja koja se u maticu rođenih upisuje kao bilješka putem naknadnog upisa⁸⁰.

Naputkom za provedbu Zakona o državnim maticama (117/21) u poglavlju 5. *Upis promjena podataka* navodi se da se uz bilješku također upisuje podatak o osnovi upisa te naziv javnopravnog tijela koje je donijelo rješenje (ili drugi akt) na temelju kojeg se upisuje bilješka, brojučana oznaka i datum rješenja (ili drugog akta), podatak o imenu i prezimenu matičara i datumu upisa bilješke te datum nastanka događaja, a kada je odlučno za nastup određene činjenice, upisuje se i datum pravomoćnosti rješenja.⁸¹

Po upisu, matičar nadležnog matičnog ureda obvezan je provesti njegovu verifikaciju kojom se potvrđuje da su svi upisani podaci točni i da se temeljem takvog upisa mogu izdati isprave. U elektroničkom zapisu mora biti vidljiv podatak o verifikaciji upisa kao i osobno ime matičara koji je izvršio verifikaciju, koji su također dio sadržaja isprave koja se izdaje.⁸² Navedeni matičar odgovoran je za sadržaj isprave pripremljene za ispis, a matičar koji izdaje ispravu iz verificiranog upisa dužan je dodatno provjeriti sadržaj isprave.⁸³

Postupak verificiranja je nužan, jer se u protivnom isprava se ne može izdati, stoga ovlašteni matičar koji je zaprimio zahtjev za izdavanje isprave mora zatražiti od nadležnog matičara verifikaciju upisa.

⁷⁹ Izmjena se upisuje u državnu maticu prema matičnom području kojem pripada naseljeno mjesto gdje se dogodila činjenica rođenja.

⁸⁰ Naknadni upisi i bilješke su dopune i izmjene temeljnog upisa, a odnose se na činjenice koje su nastale ili su postale poznate nakon izvršenog temeljnog upisa.

⁸¹ Čl. 12. st. 2. Naputka za provedbu Zakona o državnim maticama NN 117/21

⁸² Čl. 13. st. 2. Naputka za provedbu Zakona o državnim maticama NN 117/21

⁸³ Čl. 13. st. 4. Naputka za provedbu Zakona o državnim maticama NN 117/21

Ako se upis ne može verificirati iz nekog razloga, nadležni matičar o tome izvješćuje matičara kojem je podnesen zahtjev za izdavanje isprave, a on o tome obavještava stranku.⁸⁴

Nakon što je izmjena upisana, osobama se izdaju izvaci i potvrde kao isprave trajne vrijednosti.⁸⁵ One sadržavaju podatke koji su upisani u državne matice do vremena izdavanja izvotka odnosno dana izdavanja potvrde.

U konkretnom slučaju osobe koje su promijenile spol odnosno koje ga pravno mijenjaju na temelju života u drugom rodnom identitetu dobivaju novi rodni list⁸⁶ na temelju kojeg će zajedno s rješenjem o upisu promjene spola ishoditi nove dokumente budući da nije dozvoljeno koristiti isprave koja ne sadržavaju posljednje važeće podatke upisane u državnim maticama.

Izmjenama Zakona o državnim maticama (NN76/13) uvedena je odredba kojom se nastoji osigurati zaštita prava transseksualnih i transrodnih osoba, kao i prevenirati svaki oblik diskriminacije nad njima, propisujući kako se na izvotku neće iskazivati izvršene promjene, odnosno da se neće iskazivati podatak o promjeni spola.

4.2. Izdavanje nove osobne iskaznice

„Osobna iskaznica je elektronička javna isprava kojom dokazujete identitet, hrvatsko državljanstvo, spol, datum rođenja i prebivalište u Hrvatskoj.“⁸⁷

Kao takva isprava, obvezna je za hrvatske državljane starije od 18 godina s prijavljenim prebivalištem u Hrvatskoj, ali i za osobe koje su navršile 16 godina života kojima je sud u izvanparničnom postupku dopustio sklapanje braka te su sklopile brak, ako imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj.⁸⁸

Na starijim osobnim iskaznicama ili dokumentima (npr. školska svjedodžba) također je bio naveden i jedinstveni matični broj građana (JMBG) koji je služio za povezivanje podataka u službenim evidencijama, a koji je po službenoj dužnosti određivala policijska uprava ili policijska stanica Ministarstva unutarnjih poslova.

⁸⁴ Čl. 15. st. 2. Naputka za provedbu Zakona o državnim maticama NN 117/21

⁸⁵ Čl. 42. st 1. Zakona o državnim maticama NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22

⁸⁶ Rodni list osobe mogu preuzeti i putem sustava E-građani.

⁸⁷ E-Građani, <https://gov.hr/hr/izdavanje-osobne-iskaznice/362>, 17. lipanj 2023.

⁸⁸ Ibid.

Stupanjem na snagu Zakona o prestanku važenja Zakona o matičnom broju (NN 10/23), od 04. veljače 2023. prestaju se određivati matični brojevi građana te se time ukida ta identifikacijska oznaka, budući da je zakonodavac definirao osobni identifikacijski broj (OIB) kao stalnu identifikacijsku oznaku obveznika osobnoga identifikacijskog broja koju korisnici osobnoga identifikacijskog broja koriste u službenim evidencijama, u svakodnevnom radu i kod razmjene podataka.⁸⁹

Ovaj potez zakonodavne vlasti imao je pozitivnu posljedicu za transseksualne i transrodne osobe, kao i ostale pripadnike LGBTIQ zajednice, s obzirom da se MBG sastojao od 13 znamenki svrstanih u 6 skupina, od kojih je jedna skupina obuhvaćala i oznaku spola⁹⁰, dok se OIB sastoji od 11 znamenki od kojih je deset određeno slučajnim odabirom, a jedna predstavlja kontrolni broj.

Time su pripadnici LGBTIQ pošteđeni dodatnog koraka u postupku promjene osobnih elemenata, budući da OIB ne sadržava znamenke koje obuhvaćaju oznaku spola kao MBG.

Također ukidanjem MBG-a izbjegao se i problem diskriminacije *nonbinary* i *intersex* osoba čiju identifikaciju oznake spola kao takve ne bi bilo moguće evidentirati budući da hrvatski sustav priznaje samo rodnu binarnost ženskog i muškog spola.

U čl. 5. Zakona o osobnoj iskaznici (NN 62/15, 42/20, 144/20, 114/22) navode se okolnosti u kojima je osoba obvezna podnijeti zahtjev za izdavanje nove osobne iskaznice, a jedna od njih je i promjena osobnih podataka⁹¹ koji uključuju promjenu osobnog imena i oznake spola.

Nastupanjem tih okolnosti osobna iskaznica postaje nevažećom te je osoba dužna podnijeti zahtjev za izdavanje nove osobne iskaznice u roku od 15 dana od dana nastupanja okolnosti.

Ako je osoba promijenila ime, dužna je zatražiti opoziv ili suspenziju certifikata u roku od dva dana od dana nastanka promijene u protivnom će se kazniti za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 390,00 do 590,00 eura.⁹²

⁸⁹ Čl. 2. Zakona o osobnom identifikacijskom broju NN 60/08

⁹⁰ V. skupina: kombinacija spola i rednog broja za osobe rođene istog datuma (tri znamenke) i to za osobe muškog spola od 000 - 499, a za osobe ženskog spola od 500 – 999.

⁹¹ Promjena osobnog podatka podrazumijeva promjenu imena ili prezimena, osobnog identifikacijskog broja, spola, eventualne korekcije datuma i mjesta rođenja.

⁹² Čl. 27. Zakona o osobnoj iskaznici NN 62/15, 42/20, 144/20, 114/22

Uz podnošenje zahtjeva za izdavanje osobne iskaznice potrebno je⁹³:

- izvršiti uplatu ovisno o odabranom postupku izdavanja te priložiti dokaz
- dati na uvid izdanu osobnu iskaznicu ili drugu javnu ispravu kojom se može provjeriti identitet i hrvatsko državljanstvo podnositelja zahtjeva (javna isprava s fotografijom, a identitet djece koja ne posjeduju osobne isprave potvrđuju roditelji svojom izjavom)
- priložiti fotografiju u boji, dimenzija 3,5 x 4,5 centimetara⁹⁴
- potpisati Ugovor o davanju usluga certificiranja.

Kada osoba podnosi zahtjev (i) radi promjene podataka o spolu koja je prethodno izvršena u državnim maticama, Ministarstvo unutarnjih poslova navodi kako nije potrebno prilagati izvadak iz matice rođenih/rodni list, međutim na stranicama udruge kolekTRIV svejedno se preporučuje napraviti preslike rodnog lista i rješenja o promjeni spola nadležnog upravnog tijela, u slučaju njihove potrebe.

Prilikom zamjene osobne iskaznice potrebno je priložiti staru osobnu iskaznicu koja se poništava i vraća.

⁹³ Ministarstvo unutarnjih poslova, <https://mup.gov.hr/gradjani-281562/moji-dokumenti-281563/osobna-iskaznica-eoi/upute-o-proceduri/4744>, 17. lipanj 2023.

⁹⁴ Iznimno, nije potrebno priložiti fotografiju ako je osobi u proteklih pet godina izdana putovnica ili osobna iskaznica koja sadrži OIB, za čije je izdavanje priložena fotografija, a izgled osobe nije značajno promijenjen.

4.3. Promjena oznake spola u ostalim dokumentima

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje (HZMO) u svojoj evidenciji vodi podatke o svakom osiguraniku na temelju prijave, po bilo kojoj osnovi obveznoga mirovinskog osiguranja, putem tiskanice M-1P.

Kada dođe do promjene u podacima osiguranika, kao što je promjena imena i/ili prezimena, mjesta prebivališta ili promjene spola, HZMO će promjenu izvršiti putem tiskanice M-3P⁹⁵ navodeći datum (dan, mjesec i godina) priznanja ili promjene statusa i promjenu ili ispravak imena i prezimena i/ili oznake spola osiguranika/ce.

S obzirom na povezanost sustava HZMO-a i Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) i promjena podataka trebala bi se vršiti automatski.

Na službenim stranicama HZZO navodi da promjenu podataka kao što su primjerice adresa stanovanja ili imena i prezimena osigurane osobe mogu zatražiti poslodavci preko aplikacije e-Zdravstveno, ali i osigurana osoba HZZO-a. Promjenu podataka potrebno je prijaviti najbližem regionalnom uredu, područnoj službi, odnosno ispostavi područne službe HZZO-a što se može zatražiti i elektroničkim putem na jednu od adresa elektroničke pošte prema mjestu prebivališta odnosno boravišta osigurane osobe.⁹⁶

„U prijavi je potrebno navesti koji podaci se mijenjaju te kako glase novi podaci uz obvezno prilaganje preslike osobne iskaznice i broja telefona osigurane osobe.“⁹⁷

Za izmjenu svih ostalih dokumenata kao što su putovnice, vozačke dozvole, diplome kao i podataka u bankama, poreznoj, školi, fakultetu i ostalim institucijama koji raspolažu osobnim podacima najprikladnije je pričekati novu osobnu iskaznicu te onda zahtijevati izmjene u njima budući da je osnovni uvjet za promjenu poglavito, pružanje osobe iskaznice na uvid.

⁹⁵Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Lana dokumentacija, <https://lana.mirovinsko.hr/upute/html/prijave/#obrazac-em-3p>, 18. lipanj 2023.

⁹⁶Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, <https://hzzo.hr/pitanja-i-odgovori/16>, 18. lipanj 2023.

⁹⁷ Ibid.

5. PROBLEMATIKA ZAKONSKE REGULACIJE UPRAVNOG POSTUPKA PROMJENE OSOBNIH ELEMENATA TRANSSEKSUALNIH I TRANSRODNIH OSOBA

Ako pomnije promotrimo čl.9.a ZDM-a i u obzir uzmemo pozadinske temelje promjene oznake spola na temelju promjene spola i života u drugom rodnom identitetu, naići ćemo na velika odudaranja. Laički rečeno, transseksualne osobe na temelju medicinske promjene spola stječu nove biološke karakteristike osnovom kojih postaju muškarci odnosno žene, pri čemu je neupitna priroda razloga slijedom kojeg se zatim i vrši pravna promjena oznake spola.

S druge strane, nalaze se transrodne osobe čiju oznaku kao takvu nije moguće evidentirati u bilješke državne matice, nego Zakon dopušta izmjenu spola i na temelju „života u drugom rodnom identitetu“. Takav zakonodavni izričaj moguće je tumačiti kao nepogodan u smislu pravne sigurnosti koja zahtjeva preciznost i jasnoću propisa, a ovdje se radi kako navodi sudac Ustavnog suda Republike Hrvatske Miroslav Šumanović „o upisu činjenice nečije volje da bude određenoga spola drukčijeg od njegovog biološkog“⁹⁸.

Unatoč detaljnom postupku koji je neophodno proći za pravnu promjenu spola temeljem života u drugom rodnom identitetu, moglo bi se reći da se u državne matice takav podatak upisuje na temelju presumpcije i to ne zakonske nego osobne koju je i sam Zakon definirao kao pravno relevantnu, a koja je rezultat proizvoljnosti pojedinčeva osjećaja. Šumanović u izdvojenom mišljenju također navodi da se time krši i „pravno načelo *ex facto oritur ius* (pravo izvire iz činjenice, iz stvarnosti, zbilje) koje jamči racionalnu svrhovitost pravnog uređenja društvenih odnosa“.⁹⁹ Tako za primjer navodi i pravni disbalans koji će nastati ako žena, na temelju života u drugom rodnom identitetu, pravno promijeni spol u muški, zatim rodi dijete, „što bi s obzirom na načelo *mater semper certa est* dekonstruiralo i sam pojam majčinstva kao isključivo obilježje ženskoga spola, jer se pod taj pojam sada *de facto* može podvesti i pravno priznati muškarac.“¹⁰⁰

Jasno je stoga zaključiti, da je zakonodavac otvorio pitanje regulacije niza pravnih praznina koje su nastale novinom Zakona o državnim maticama iz 2013. godine, a koje dan danas nisu uređene. Tom novinom Zakon je omogućio pretjeranu širinu slobode svakoj osobi koja će se identificirati u sintagmi „života u drugom rodnom identitetu“, dok je istodobno paradoksalno preusko definirao kriterije za upis pravne promjene spola temeljem transrodnosti.

⁹⁸ Izdvojeno mišljenje u odnosu na rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-I-3594/2018 od 13. srpnja 2021., str. 16.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

Zakon je propisao da će Ministarstvo zdravlja posebnim propisom utvrditi uvjete za pretpostavku i promjenu spola, međutim najjednostavnije rečeno, samo je propisana obveza pribavljanja medicinske dokumentacije i izvješće područnog ureda Hrvatskog zavoda za socijalni rad u kojima mora biti izraženo pozitivno mišljenje, a koje podnositelj zahtjeva uz zahtjev dostavlja NZV-u, koje odlučujući diskrecijski, unatoč priloženim mišljenjima i nalazima opet može dati negativno mišljenje budući da ga Pravilnik ne obvezuje nikakvim uvjetima u pogledu njegova donošenja. Unatoč tome što je NZV savjetodavno i stručno tijelo koje osniva Hrvatski sabor primjetno je kako niti u odredbama Zakon o zdravstvenoj zaštiti, niti u Pravilniku ne postoji propisani oblik nadzornog mehanizma nad njegovim radom budući da donosi ključnu odluku u pogledu promjene spola.

S obzirom na toliku „slobodu“ danu odredbom ZDM-a, zaštita privatnosti i osobne autonomije tumači se kao „apsolutno pravo svakoga da za sebe odredi vlastiti smisao i osobni identitet po svojoj posve autonomnoj i ničim uvjetovanoj volji neovisno o biološkim datostima i antropološkoj stvarnosti“¹⁰¹

Drugi problem, polazi od ustavne pozicije roda u odnosu na spol. Primjetna je određena distinkcija između spola i roda, pa bi se moglo reći kako spol ima „jaču“ pravnu snagu nego pojam roda budući da ga unutar ustavnih odredbe nije moguće pronaći izrijekom navedenog. Tako primjerice, članak 14. Ustava RH govori o tome da svatko ima prava i slobode neovisno o (...) pri čemu je spol izrijekom naveden, dok se rod tumači u vidu sintagme „*ili drugim osobinama*“. Iščitavajući Ustav, potencijalno je moguće zaključiti kako on ne poznaje pojam rodnog identiteta odnosno „život u drugom rodnom identitetu“ budući da i u čl. 3. govori o ravnopravnosti spolova, a u čl. 17. st. 2. da opseg ograničenja ustavno zajamčenih prava i sloboda (...), ne može za posljedicu imati, pored ostaloga, nejednakost osoba s obzirom na spol; međutim to u stvarnosti nije tako.

Iako se nigdje u Ustavu izričito ne navodi, njegova zaštita je osiguranja dubljim tumačenjem ustavnih odredbi, budući da je kao članica EU, Republika Hrvatska obvezna na usklađivanje svog pravnog sustava sa stečevinom EU, gdje je stajalištem Europskog suda za ljudska prava, u odluci predmeta Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 11. srpnja 2002. godine, zahtjev br. 28957/95, rodni identitet utvrđen kao područje osobnog života kojem je posvećen članak 35. Ustava.

¹⁰¹ Ibid., str. 17.

Također, u uvodnom djelu naveden je niz zakona koji su u svoj zakonski tekst izričito uvrstili pojam rodnog identiteta, za razliku od Ustava u kojem dominira pojam spola zbog čega je moguće izvođenje zaključaka o mišljenju samog ustavotvorca u pogledu značaja rodnog identiteta, a što je ustvari posljedica vremena donošenja Ustava. Od iznimnog značaja je i članak 62. stavak 2. Ustava koji definira brak kao zajednicu žene i muškarca pri čemu se misli na „originarne biološke“ žene i muškarce. Iako je ustavotvorac bio jasan prilikom određivanja definicije braka, i on i zakonodavac propisivanjem članka 9.a ZDM-a, zanemarili su kompleksnosti koje će iz njega proizaći, a to je npr. pitanje što u slučaju promjene spola?

Prema Zakonu o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19) homoseksualnim parovima dozvoljeno je sklapanje životnog partnerstva pred nadležnim tijelom, ali ne i bračne zajednice o čemu su građani odlučili na narodnom referendumu održanom 2013. godine izjašnjavajući se kako je brak životna zajednica žene i muškarca. Tako osoba koja je promijenila spol može „zauvijek nestati, barem s pravno-formalnoga aspekta“¹⁰² što je zajamčio članak 42. Zakona o državnim maticama (NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22) propisujući kako se na izvatku neće iskazivati izvršene promjene, odnosno kako se neće iskazivati podatak o promjeni spola i/ili imena pa niti jednom javnom vjerodostojnom ispravom nije moguće dokazati promijenjeni identitet osobe. Time više ne postoji zapreka za sklapanje bračnog odnosa kada su u pitanju transrodne i transseksualne osobe, što *de facto* znači da transrodni muškarac sa ženom može sklopiti brak, unatoč činjenici što ustavni članak 62. stavak 2. podrazumijeva bračnu zajednicu između biološke žene i muškarca, stoga je jasno tumačiti kako odredba u svom sadržaju donosi pravne praznine odnosno dvojako tumačenje.

Treće pitanje je, je li zakonodavac propisivanjem članka 9.a doveo do diskriminacije cjelovite kategorije rodno disforičnih osoba budući da rodni identitet ne podrazumijeva samo rodnu binarnost, nego se osoba može identificirati sa svim ostalim pripadnicima LGBTIQ zajednice, uključujući „neutralne i mješovite identitetske kombinacije“ koje nije moguće upisati u državne matice s obzirom da one priznaju samo tradicionalnu podjelu oznake ili ženskog ili muškog spola.

¹⁰² Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-I/2721/2014 od 19. ožujka 2019., str. 2.

Iako djelujući ostvarivanjem napora za poboljšavanjem položaja, konkretno transseksualnih i transrodnih osoba, moguće je primijetiti da se istom odredbom u jednakom, ako ne i većem opsegu proizvela znatno veća povreda pravne sigurnosti propisa, ali i prava osobnog života ostalih pripadnika LGBTIQ zajednice.

5.1. Pravna zaštita u slučaju odbijanja zahtjeva temeljem promjene spola odnosno života u drugom rodnom identitetu

U slučaju da nadležno upravno tijelo odbije zahtjev podnositelja za promjenu podataka o spolu u temeljnom upisu u matici rođenih, podnositelj zahtjeva sukladno članku 12. Zakona o općem upravnom postupku NN (47/09, 110/21) ima pravo izjaviti žalbu Ministarstvu pravosuđa i uprave.

Protiv drugostupanjske odluke, odnosno prvostupanjske odluke protiv koje nije dopuštena žalba može se pokrenuti upravni spor pred nadležnim upravnim sudom.¹⁰³

Nakon što podnositelj zahtjeva iscrpi navedena pravna sredstva, može podnijeti ustavnu tužbu Ustavnom sudu Republike Hrvatske ako smatra da mu je pojedinačnim aktom tijela državne vlasti, tijela jedinice lokalne i područne samouprave ili pravne osobe s javnim ovlastima, kojim je odlučeno o njegovim pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela, povrijeđeno ljudsko pravo ili temeljna sloboda zajamčena Ustavom, odnosno Ustavom zajamčeno prvo na lokalnu i područnu samoupravu.¹⁰⁴

Sukladno članku 63. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske (NN 99/99, 29/02, 49/02) Ustavni sud pokrenuti će postupak po ustavnoj tužbi i prije no što je iscrpljen pravni put kada o pravima i obvezama stranke ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela sud nije odlučio u razumnom roku ili u slučaju kad se osporenim pojedinačnim aktom grubo vrijeđaju ustavna prava, a očigledno je da bi nepokretanjem ustavnosudskog postupka za podnositelja ustavne tužbe mogle nastati teške i nepopravljive posljedice.¹⁰⁵

¹⁰³ Čl.12. st. 2. Zakona o općem upravnom postupku NN 47/09, 110/21

¹⁰⁴ Čl. 62. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske NN 99/99, 29/02, 49/02

¹⁰⁵ Čl. 63. st. 1. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske NN 99/99, 29/02, 49/02

Odlukom kojom Ustavni sud usvaja ustavnu tužbu zbog nedonošenja akta u razumnom roku nadležnom sudu odrediti će rok¹⁰⁶ za donošenje akta kojim će taj sud meritorno odlučiti o pravima i obvezama ili o sumnji ili optužbi zbog kažnjivog djela podnositelja.¹⁰⁷

U navedenoj odluci „Ustavni sud će odrediti primjerenu naknadu¹⁰⁸ koja pripada podnositelju zbog povrede njegova ustavnog prava koju je sud učinio kada o pravima i obvezama podnositelja ili o sumnji ili optužbi zbog njegova kažnjivog djela nije odlučio u razumnom roku.“¹⁰⁹

¹⁰⁶ Rok za donošenje akta počinje teći idućeg dana od dana objave odluke Ustavnog suda u Narodnim novinama.

¹⁰⁷ Čl. 63. st. 2. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske NN 99/99, 29/02, 49/02

¹⁰⁸ Naknada se isplaćuje iz državnog proračuna u roku od tri mjeseca od dana podnošenja zahtjeva stranke za njezinu isplatu.

¹⁰⁹ Čl. 63. st. 3.. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske NN 99/99, 29/02, 49/02

ZAKLJUČAK

Mnogi bi se danas složili kako je tema, općenito, čitave LGBTIQ zajednice i dalje tabu tema u hrvatskom društvu, no sukladno struji 21. stoljeća i to se mijenja pa smo danas sve više i medijski osviješteni, ali i politički angažirani u tome smjeru. Dakako, ne možemo zanemariti trendove koje donosi Zapad, ali ni činjenicu da se ta pitanja, odjednom nalaze u političkom središtu uslijed aktualnih događanja. Klasificirajući pitanja LGBTIQ zajednice, i dalje kao tabu ni ne iznenađuju pravne (ne)uređenosti njihova položaja u hrvatskome zakonodavstvu. Tako su prvi i posljednji koraci zakonodavca po pitanju, konkretno transseksualnih i transrodnih osoba napravljeni u periodu između 2013. i 2015. godine, pri čemu je u pogledu promjene spola, ostao presažetog izričaja u vidu jedne odredbe u Zakon o državnim maticama i nekoliko provedbenih propisa, čime iskazuje svoj stav po pitanju njezine važnosti, a koji i danas glasi kao nepromijenjen.

Jesu li nastale pravne praznine posljedica distance u odnosu na takve teme zbog subjektivnosti stavova ili jednostavno propust zakonodavca učinjen tada, još u periodu nedovoljno poznatog područja za hrvatsko društvo, preostaje samo nagađati, ali ono što je nedvojbeno jest potreba za donošenjem novog zakona.

I onda kada vladajući ne vide ovo pitanje djelom liste prioriteta, ono bi to trebalo biti budući da je trenutno prisutna atmosfera neuređenosti određenih društvenih odnosa, neizvjesnosti i pravne nesigurnosti čemu svjedoči broja sudska praksa Ustavnog suda Republike Hrvatske koja se susrela s rješavanjem raznih pitanja u pogledu pravne promjene spola i pitanja u svezi s učinjenom promjenom spola, a sve zbog izostanka kvalitetne pravne regulacije navedenog pitanja i njezina usklađivanja s ostatkom hrvatskoga zakonodavstva.

Naizgled detaljna i striktna procedura u pogledu pravne promjene spola, rezultira skoro punom učinkovitošću u svome radu, što potvrđuje podatak od 97% pozitivno riješenih i niti jednim negativno riješenim zahtjevom za davanje mišljenja NZV-a. Međutim, iako je s administrativne strane NZV uspješan u pogledu rješavanja, bitno je istaknuti kako ono ima neograničenu autonomiju u pogledu odlučivanja o davanju pozitivnog odnosno negativnog mišljenja pa je evidentno kako zakonodavac mora definirati strože kriterije radi prevencije proizvoljnog odlučivanja.

Spomenuti postoci mogu također potaknuti pitanja o vjerodostojnosti medicinske dokumentacije i mišljenju NZV-a koje postiže skoro sto postotno rješavanje zahtjeva u korist podnositelja; vrednuje li se cjelokupna pozadina na pravilan način u pogledu ishoda pravne promjene spola ili se samo udovoljava subjektivnom osjećaju i volji pod utjecajem izbjegavanja potencijalne diskriminacije pojedinca, koji kao takav spada u rizičnu skupinu.

O potrebi izmjena i ažurnosti dotičnih propisa govori i činjenica sve učestalijih pritisaka vanjskih subjekata, kao što su aktivističke udruge koje su svojim akcijama počele postizati namjeravano, uslijed čega se jedan od stručnjaka povukao s Liste, pri čemu, nadležne institucije kojima se obratio nisu reagirale, a on se i dalje službeno vodi kao jedan od stručnjaka na Listi. Iz navedenog su vidljiva dva velika problema.

Prvo, kako je moguće da središnje tijelo, kao što je Ministarstvo zdravstva ne osigura neometan rad stručnjaka koje je i samo imenovalo te kako dopušta slijed odvijanja ovakvih radnji uzimajući u obzir da Lista broji samo 15 stručnjaka, koji će pod utjecajem nepredvidivih okolnosti odstupati od svoje dužnosti, a time će se i dalje produbiti neuređenost pravnog segmenta koji se tiče transseksualnih i transrodnih osoba.

Drugi problem, polazi od pitanja; u kojoj je mjeri dopustivo da su pored propisa s mnoštvom pravnih praznina, na snazi i dokumenti, tj. Lista čiji sadržaj nije vjerodostojan.

O vođenju diskusije je li potrebno dopuštati pravnu promjenu spola isključivo nakon provedenih operativnih zahvata, nema potrebe budući da je zakonodavac u tom pogledu bio u potpunosti jasan i izričit. Međutim, postoje podijeljena mišljenja stručnjaka i o tome aspektu. S psihološke strane, takva odredba je u potpunosti ispravna budući da pravna promjena spola ili imena može služiti kao oblik podrške osobi u tranziciji te bi je stoga dopustili već na početku tranzicije. Takvo stajalište je u jednu ruku logično, budući da će svi stručnjaci u postupcima procjene transseksualnu/transrodnu osobu identificirati onako kako ona to želi.

S pravne strane, takva situacija može ishoditi pravni kaos upravo zbog pravne neuređenosti, kao u već spomenutom slučaju u kojem žena, na temelju života u drugom rodnom identitetu pravno promijeni spol u muški te rodi dijete zbog čega bi racionalnije bilo provoditi promjenu oznake spola nakon provedbe medicinskog zahvata, ali i zbog potencijalnog nastupa reverzibiliteta za koji je moguće da nastupi u toku provođenja propisanih procjena.¹¹⁰

¹¹⁰ Preporuke za unapređenje prava trans, inter i rodno varijantnih osoba, <https://dokumen.tips/documents/preporuke-za-unapređenje-prava-enje-prava-probleme-prilikom-plaanja-bankovnom.html?page=1>, 29. kolovoz 2023.

Obzirom na sve navedeno ne samo da je neophodno donijeti novi zakon koji će pobliže urediti navedenu materiju, nego i provedbene propise, ali i ostalu dokumentaciju nužnu za njegovo provođenje i to u svrhu lakšeg i konkretnog ostvarenja zajamčenih prava transseksualnih i transrodnih osoba, što je zakonodavac prvotno naumio, ali i radi osiguranja potpune i kvalitetne regulacije promjene osobnih elemenata transseksualnih i transrodnih osoba.

POPIS LITERATURE

1. Akcijski plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2024. godine, <https://ravnopravnost.gov.hr/dokumenti/10>, 16. travanj 2023.
2. Brkić Maja, Rodni identitet u grupnom procesu, Psihoterapija, vol 35., 2021., br. 1-2, str. 34.
3. Čulo Margaletić, Anica, Prikaz knjige: Dubravka Hrabar, Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive, Zagreb, 2018., Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 68 (3-4), str. 615-619.
4. E-Građani, <https://gov.hr/hr/izdavanje-osobne-iskaznice/362>, 17. lipanj 2023.
5. Faktograf.hr, [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjz_Ozd-
oaBAxWY8rsIHUJFBSwQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Ffaktograf.hr%2F2022%2F11%2F09%2Fnije-tocno-da-u-hrvatskoj-niti-jedna-institucija-nije-zaduzena-
za-odredivanje-
spola%2F&usg=AOvVaw1ykAWsQRtPzI_nncEEFPN8&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjz_Ozd-
oaBAxWY8rsIHUJFBSwQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Ffaktograf.hr%2F2022%2F11%2F09%2Fnije-tocno-da-u-hrvatskoj-niti-jedna-institucija-nije-zaduzena-
za-odredivanje-
spola%2F&usg=AOvVaw1ykAWsQRtPzI_nncEEFPN8&opi=89978449), 20. lipanj 2023.
6. Hrvatska enciklopedija, www.enciklopedija.hr, 14. travanj 2023.
7. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, Lana dokumentacija, <https://lana.mirovinsko.hr/upute/html/prijave/#obrazac-em-3p>, 18. lipanj 2023.
8. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, <https://hzzo.hr/pitanja-i-odgovori/16>, 18. lipanj 2023.
9. Izdvojeno mišljenje u odnosu na rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-I-3594/2018 od 13. srpnja 2021.
10. Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu., [https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/20230403/151002/IZVJ_PRAVO
BRANITELJICA_RAVNOPR_SPOLOVA_2022..pdf](https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/20230403/151002/IZVJ_PRAVO
BRANITELJICA_RAVNOPR_SPOLOVA_2022..pdf), 14. lipanj 2023.

11. Izvješće Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina o Konačnom prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnim maticama,
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjrl4KLLIaBAxVpg_0HHWatCFsQFnoECA0QAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.sabor.hr%2Fhr%2Fradna-tijela%2Fodbori-i-povjerenstva%2Fizvjesceodbora-za-ljudska-prava-i-prava-nacionalnih-manjina167&usg=AOvVaw0hWIXUCKOcGIXk0gKEYckG&opi=89978449, 20 lipnja 2023.
12. Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22)
13. KolekTIRV, <https://kolektirv.hr/izmjena-dokumenata/>, 14. lipanj 2023.
14. KolekTIRV, <https://kolektirv.hr/mogucnosti-u-hrvatskoj/>, 14. lipanj 2023.
15. Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji,
<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/conventionviolence/convention/Convention%20210%20English.pdf> , 14. travanj 2023.
16. Lista stručnjaka koji imaju iskustva u radu s transseksualnim osobama NN 59/15
17. Ministarstvo unutarnjih poslova, <https://mup.gov.hr/gradjani-281562/moji-dokumenti-281563/osobna-iskaznica-eoi/upute-o-proceduri/4744>, 17. lipanj 2023.
18. Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine,
<https://ravnopravnost.gov.hr/dokumenti/10>, 16. travanj 2023.
19. Naputak za provedbu Zakona o državnim maticama NN 117/21
20. Narod HR,
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjo06q79oaBAxWvg_0HHcUmBdcQFnoECCEQAQ&url=https%3A%2F%2Fnarod.hr%2Fhrvatska%2Fekskluzivno-doznajemo-trans-vijecnik-mozemo-iz-afere-zambija-sklopio-vjerski-brak-u-evangelickoj-crkvi&usg=AOvVaw170ma3x0BTLivPnziWHV7Y&opi=89978449 , 20. lipanj 2023.

21. Narod HR,
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjE7LWgIaBAxUugf0HHYmkC9cQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fnarod.hr%2Fhrvatska%2Fu-rh-lista-strucnjaka-koja-se-nije-mijenjala-od-2015-trazi-promjenu-spola-za-stotine-djece-i-mladih&usg=AOvVaw3o5fTnTLYn62jYXFWWmCTY&opi=89978449>,
20. lipnja 2023.
22. Obiteljski zakon NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23
23. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-III-3173/2012 od 18. ožujka 2014.,
https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_04_46_872.html
24. Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije,
https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/preuzimanje/bibliotekaona/Publikacija_Pojmovnik%20rodne%20terminologije%20prema%20standardima%20Europske%20unije.pdf, 14. travanj 2023.
25. Pravilnik o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu NN 132/14
26. Preporuke za unapređenje prava trans, inter i rodno varijantnih osoba, [\(PDF\) preporuke za unapređenje prava - transaid.hrtransaid.hr/wp-content/uploads/2018/04/Preporuke-za-unapređenje-prava... · probleme prilikom plaćanja bankovnom karticom, zahtjeva za - DOKUMEN.TIPS](#), 20. lipanj 2023.
27. Promjena osobnog imena,
<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjgidTN94aBAxUF8rsIHWg2BI8QFnoECBQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.iusinfo.hr%2Faktualno%2Fu-sredistu%2F25910&usg=AOvVaw12vi318r6qQY7aRn4jh93c&opi=89978449>,
20. lipanj 2023.
28. Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-I/2721/2014, [U-I/2721/2014 | IUS-INFO \(iusinfo.hr\)](#), 28. kolovoz 2023
29. Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I-3594/2018,
[https://sljeme.usud.hr/Usud/Praksaw.nsf/C12570D30061CE54C1258712003134D6/\\$FILE/U-I-3594-2018.pdf](https://sljeme.usud.hr/Usud/Praksaw.nsf/C12570D30061CE54C1258712003134D6/$FILE/U-I-3594-2018.pdf), 20. travanj 2023.
30. Rupčić, Danijela, Značenje pojma rod i njegova primjena u hrvatskom pravnom poretku, Crkva u svijetu, vol. 53, 2018., br. 2, str. 169.-195.

31. Staničić, Frane, Promjene u osobnom statusu građana – građanska stanja <https://informator.hr/strucni-clanci/promjene-u-osobnom-statusu-gradana-gradanska-stanja>, 20. travanj 2023.
32. Stručne smjernice za izradu Izvješća centra za socijalnu skrb o osobnim i obiteljskim prilikama podnositelja zahtjeva promjene spola ili o životu u drugom rodnom identitetu, <http://digarhiv.gov.hr/>, 20. lipnja 2023.
33. Stručne smjernice za izradu mišljenja zdravstvenih radnika i psihologa o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola i životu u drugom rodnom identitetu NN 7/16
34. Tportal, [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwirp7WY-
oaBAxUa9bsIHYLTC2oQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.tportal.hr%2Fvijesti%2Fclanak%2Fu-hrvatskoj-sedam-osoba-podnijelo-zahtjev-za-upis-promjene-spola-20150503&usg=AOvVaw3LAtb2QMaBvSINVw_7sMT6&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwirp7WY-
oaBAxUa9bsIHYLTC2oQFnoECA4QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.tportal.hr%2Fvijesti%2Fclanak%2Fu-hrvatskoj-sedam-osoba-podnijelo-zahtjev-za-upis-promjene-spola-20150503&usg=AOvVaw3LAtb2QMaBvSINVw_7sMT6&opi=89978449), 20. lipanj 2023.
35. Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
36. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske NN 99/99, 29/02, 49/02
37. Zakon o državnim maticama NN 96/93, 76/13, 98/19, 133/22
38. Zakon o elektroničkim medijima NN 111/21, 114/22
39. Zakon o izvršavanju rada za opće dobro na slobodi i uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom u prekršajnom postupku NN 75/09, 39/13
40. Zakon o matičnom broju NN 09/92, 66/02, 10/23
41. Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti NN 70/15, 127/17, 33/23,
42. Zakon o općem upravnom postupku NN 47/09, 110/21
43. Zakon o osobnom identifikacijskom broju NN 60/08
44. Zakon o osobnom imenu NN 118/12, 70/17, 98/19
45. Zakon o probaciji NN 153/09
46. Zakon o sustavu civilne zaštite NN 82/15, 118/18, 31/20, 20/21, 114/22
47. Zakona o suzbijanju diskriminacije NN 85/08, 112/12

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola transseksualnih osoba	16
Slika 2. Zahtjev Nacionalnom zdravstvenom vijeću za davanje mišljenja o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu	17
Slika 3. Postupak izrade mišljenja o utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola na temelju života u drugom rodnom identitetu	18
Slika 4. Mišljenje/ nalaz doktora medicine specijalista psihijatrije/specijalista dječje i adolescentne psihijatrije	19
Slika 5. Rješavanje zahtjeva za promjenom spola Nacionalnog zdravstvenog vijeća za razdoblje 2015. – 2022. godine	28